

***HISTORIA WYCHOWANIA U PROGU XXI WIEKU.
POTRZEBY BADAŃ NAUKOWYCH I WYZWANIA
EDUKACYJNE, RED. A. MEISSNER, R. ŚLĘCZKA,
KRAKÓW 2024, s. 334***

Na rynku wydawniczym ukazała się publikacja pt. *Historia wychowania u progu XXI wieku. Potrzeby badań naukowych i wyzwania edukacyjne* pod redakcją Andrzeja Meissnera i Ryszarda Ślęczki. Monografia została poświęcona podstawowym problemom współczesnej historii wychowania rozumianej jako dyscyplina naukowa oraz przedmiot edukacji pedagogów (s. 7) i przedstawia zagadnienia związane z działalnością m.in. ośrodków akademickich, aktywnością naukową badaczy dziejów oświaty oraz kształceniem młodych nauczycieli. Publikację rozpoczyna rozszerzony wstęp, następnie są trzy rozdziały, artykuł końcowy, a książkę zamyka zakończenie, bibliografia oraz indeks nazwisk.

Pierwszą część zatytułowaną *Historia wychowania jako dyscyplina naukowa* otwiera artykuł Andrzeja Meissnera pt. *Współczesna koncepcja historii wychowania. Wybrane zagadnienia*. Autor na początku swoich rozważań prezentuje stanowisko przedstawicieli szkoły badeńskiej, wskazując na rolę edukacji i procesu wychowania w rozwoju człowieka. Zwraca uwagę, że ujęcie historii jako nauki idiograficznej doprowadziło do kronikarskiego jej ujmowania (B. Suchodolski), natomiast w pracy badawczej powinno dostrzegać się kontekst kulturowy (W. Dilthey). Przełom stanowiło rozpatrywanie zdarzeń pedagogicznych i historycznych z uwzględnieniem wiedzy socjologicznej (P. Barth), aby z czasem pochylić się nad społecznym ujęciem historii wychowania. Meissner podkreśla znaczenie wystąpienia Juliana Dybca i Czesława Majorca podczas konferencji pt. *Historia wychowania – badanie i nauczanie* (Kraków 1987), na której przedstawili oni *europijską, czyli tzw. społeczno-porównawczą historię wychowania lub historię zderzania się wpływów kulturowych* (s. 22). Rozważania Autor kończy słowami, że nie należy rezygnować z wypracowanych już reguł, metod i technik badawczych. [...] zaniedbywać badań o charakterze lokalnym

odnoszących się do własnego narodu, własnego środowiska ekonomicznego, społecznego, religijnego, oświatowego i kulturowego (s. 30).

W artykule *Ośrodki badań historyczno-pedagogicznych* Maria Radziszewska i Ewa Barnaś-Baran charakteryzują uczelnie krajowe, które prowadzą badania nad historią wychowania i kształcą na 5-letnich jednolitych i/lub dwustopniowych studiach w zakresie pedagogiki. Autorki przeprowadziły wnikliwą analizę informacji zamieszczanych na stronach internetowych poszczególnych wydziałów i instytutów, a także pracowników naukowych.

W treści artykułu zaznaczono, że *opracowany katalog może być [...] pomocny pracownikom szkół wyższych podejmującym decyzję o mobilności akademickiej oraz studentom wykazującym zainteresowanie dziejami wychowania* (s. 33).

Ryszard Ślęczka w tekście pt. *Wydawnictwa: bibliografia, słowniki oraz serie i źródła do historii wychowania* przywołuje dorobek naukowy autorów zajmujących się dziejami oświaty, wymieniając m.in. *Polską bibliografię pedagogiczną* A. Karbowiaka czy *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce* H. Barycza, oraz akcentuje znaczenie literatury przedmiotu pojawiającej się na łamach „Biuletynu Historii Wychowania”. Autor podkreśla rolę archiwaliów dla wybranej epoki historycznej, wśród których znajdują się *Źródła do dziejów staropolskich podróży edukacyjnych*, *Ojcowskie synom przestrogi. Instrukcje rodzicielskie XVI–XVII wieku* czy *Przestrogi i nauki dla dzieci. Instrukcje rodzicielskie XVIII wieku*. Ślęczka kieruje uwagę na walory naukowe ukazujących się serii i cykli wydawniczych, jak: „Monografie z Dziejów Oświaty”, „Archiwum Dziejów Oświaty” oraz „Bibliotekę Historii Edukacji”, „Szkołę – Państwo – Społeczeństwo”, a także „Bibliotekę Współczesnej Myśli Pedagogicznej”. Autor dostrzega znaczenie dla nauki *Słownika biograficznego polskiej historii wychowania* i książki *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Słownik biograficzny*. W treści artykułu Ślęczka zwraca uwagę na prowadzenie warsztatu badań naukowych, przywołując jedną z propozycji: *aby szerzej uwzględniać kulturowe i społeczno-porównawcze aspekty w badaniach naukowych, które pozwolą dostrzec ponadnarodowe i ponadregionalne znaczenie przeszłości w odniesieniu do współczesności* (s. 66).

Pierwszą część monografii zamyka artykuł Jana Wnęka pt. *Przejawy życia naukowego – wydarzenia naukowe, konferencje i zjazdy, spotkania jubileuszowe*. Autor podkreśla liczbę zorganizowanych wydarzeń naukowych, wśród których kładzie nacisk na aktywność Towarzystwa Historii Edukacji oraz Zespołu Historii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Wnek zaznacza, że powstanie Narodowego Centrum Nauki i uruchomienie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki dało nowe możliwości pozyskiwania grantów na badania naukowe. Autor nie zapomina o wartości Ogólnopolskich Zjazdów Pedagogicznych i Powszechnych Zjazdów Historyków Polskich, których pokłosiem są liczne publikacje. Istotnym wydarzeniem był I Zjazd Historyków Wychowania w Poznaniu (2019 r.), obradujący pod hasłem *Polskie tradycje akademickie*. Autor poświęca uwagę zjazdowi jubileuszowym,

kiedy wybitni przedstawiciele historii wychowania zostają wyróżnieni za pracę naukową. W ostatnich latach uhonorowani zostali: prof. Józef Miąso, prof. Danuta Koźmian, prof. Andrzej Meissner, prof. Lech Mokrzycki, prof. Zygmunt Ruta, prof. Karol Poznański, prof. Julian Dybiec, prof. Irena Szybiak, prof. Kalina Bartnicka. Pracę Autor kończy słowami: *w następnych latach [...] nadal będzie się zwiększać liczba osób badających historię oświaty i wychowania. Należy spodziewać się dalszego rozwoju badań naukowych i ukazywania się publikacji mających solidną podstawę źródłową* (s. 108).

Wybrane formy aktywności naukowej promujące historię wychowania to tytuł drugiej części publikacji. Otwiera ją artykuł Ryszarda Ślęczki pt. *Geneza powstania i główne kierunki działalności Towarzystwa Historii Edukacji (THE)*. Autor sięga pamięcią do dnia, w którym zrodziła się myśl o powołaniu stowarzyszenia historyków wychowania, wspominając jednocześnie o jej orędowniku, prof. Józefie Miąso. W dniu 24 lutego 2000 r. miało miejsce pierwsze spotkanie, na którym ustalono podstawowe kierunki działania stowarzyszenia. Walne Zebranie Członków THE odbyło się 26 czerwca 2001 r. w Warszawie, w Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Mokotowskiej 16/20. Wybrano wówczas przewodniczącą, władze zarządu głównego, komisję rewizyjną i sąd koleżeński oraz nakreślono cele i zadania stowarzyszenia. Autor przywołuje początki dyskusji, podczas której omawiano zagadnienia związane z dydaktyką historii wychowania i badaniami naukowymi. W następnych latach powstały koła THE w Gdańsku, Krakowie, Lublinie, Poznaniu, Słupsku i we Wrocławiu. Organizowano spotkania stacjonarne, a od czasów pandemii COVID-19 – zdalne. THE *w swoim ponad dwudziestoletnim okresie działalności doprowadziło do zintegrowania całego środowiska historyków wychowania i do rozwoju związanej z nim subdyscypliny naukowej* (s. 117).

Witold Chmielewski w artykule pt. *Przegląd Historyczno-Oświatowy – przed stalinizmem i po transformacji ustrojowej* przedstawił interesujące zagadnienia z historii czasopisma w pierwszych latach istnienia i funkcjonowania oraz wątki tematyczne do czasu transformacji ustrojowej, a także aktualny status kwartalnika. Autor podkreśla, że zakończenie działań wojennych wpłynęło na potrzebę opracowania zagadnień z historii szkolnictwa polskiego lat wojny i okupacji. Chmielewski nawiązuje do przeszłości, pisząc, że z inicjatywy Czesława Wycecha powstał organ Komisji do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP (Związek Nauczycielstwa Polskiego) zatytułowany „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (PHO), na który składały się: artykuły, materiały, recenzje i kronika. Pierwszy numer czasopisma zawierał fotografie o historycznym znaczeniu, które Autor umieścił w artykule (s. 124–127). W treści podkreślono, że najtrudniejszy czas dla pisma nastąpił w latach powojennych, kiedy wstrzymano edycję i dopiero w 1959 roku miało miejsce wznowienie PHO w Wydawnictwie Literatury Dziecięcej „Nasza Księgarnia”. Do artykułu dołączono aneks (s. 159–168), który przedstawiciele historii wychowania w 2019 r. skierowali do władz ministerialnych celem odwołania się od oceny przyznanej czasopismu, ponieważ stanowi

ono ogromną wartość [...] w docieraniu z treściami historyczno-oświatowymi do nauczycieli i rozbudzania ich własnych zainteresowań przeszłością zawodową (s. 156).

Krzysztof Ratajczyk w artykule pt. *Biuletyn Historii Wychowania – historia i terażniejszość (1995–2023)* przedstawił dzieje czasopisma, w którym autorzy publikacji przedstawiają problematykę historii wychowania i piśmiennictwa pedagogicznego. Autor opisuje dzieje „Biuletynu”, zaznaczając wprowadzane zmiany, które rozpoczęły się 1997 r. Wówczas pojawiły się artykuły obejmujące tematykę czasów starożytnych i średniowiecza oraz opublikowano tekst autora zagranicznego. Od 2002 r. pismo jest organem prasowym Zarządu Głównego THE, wtedy też wprowadzono novum – „Bibliografię historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce” oraz „Kronikę Towarzystwa Historii Edukacji”.

W ostatnich latach pismo przechodziło szereg modyfikacji, wśród których można wymienić m.in. wzbogacenie artykułów o abstrakty w języku angielskim, druk cyfrowy czy numery DOI ułatwiające identyfikację wybranych tekstów. *Warto podkreślić jednak, że pomimo licznych zmian udało się zachować zarówno styl [...] charakter [...] utrzymano ten sam schemat treści [...] utrzymano miarę czasopisma, a więc jednocześnie środowiska polskich historyków wychowania* (s. 182).

Część drugą zamyka artykuł Katarzyny Dormus pt. *Rozprawy z Dziejów Oświaty (1958–2023)*, w którym Autorka akcentuje, że historia wychowania będąc samodzielną dyscypliną naukową, dysponuje własnym forum wymiany poglądów i informacji. Rolę tę pełni „Rozprawy z Dziejów Oświaty”. Zamieszczane w nich prace poruszają zagadnienia z historii oświaty, wychowania i kultury pedagogicznej. Autorka zabiera czytelnika w podróż historyczno-oświatową czasopism naukowych, której początek stanowi dwudziestolecie międzywojenne, przystanek pierwszy to kształtowanie się rynku wydawniczego po II wojnie światowej, następnie powstanie „Rozpraw” i dotarcie do celu, czyli triumf pisma. Warto podkreślić, że zawartość tematyczna każdego numeru odzwierciedla kierunki rozwojowe oraz prezentuje niwę badawczą historiografii oświaty i wychowania, a także stwarza możliwość do prowadzenia dyskusji naukowych. Całość Autorka wieńczy słowami: „Rozprawy” *stanowią cenne źródło refleksji nad współczesną kondycją historii wychowania w Polsce, pełnią funkcję informacyjną dostarczając wiadomości o najnowszych wydawnictwach oraz o życiu środowiska naukowego i inicjatywach organizacyjnych* (s. 195).

Dzieje edukacji a kształcenie kadr pedagogicznych to tytuł trzeciej części *Historii wychowania...*, którą otwiera artykuł Doroty Grabowskiej-Pieńkosz i Joanny Falkowskiej pt. *Historia wychowania jako przedmiot edukacji pedagogów*. Widoczne efekty zmian zachodzących w ostatnich latach w procesie edukacji młodego pokolenia zmuszają do refleksji nad prezentowaną tematyką podczas wykładów i ćwiczeń w obszarze pedagogiki. Autorki zwracają uwagę na rolę historii wychowania w kształtowaniu kultury pedagogicznej przyszłych pedagogów, odnosząc się do dzieł Stanisława Kota czy Stefana Wołoszyna. Artykuł

zawiera informacje o obecnych założeniach merytorycznych i metodologicznych w dziejach oświaty. Godne uwagi jest stwierdzenie, że *wobec pojawiających się przeobrażeń niezwykle ważne staje się nauczenie przyszłych pedagogów rozumienia, że wychowanie to proces zachodzący zawsze w perspektywie historycznej, mający bogatą przeszłość, będący ważną częścią rozwoju społecznego i kulturalnego oraz istotny składnik kultury narodowej* (s. 215).

Agnieszka Wałęga w artykule pt. *Polskie podręczniki i wydawnictwa pomocnicze do historii wychowania po 1989 roku* przypomina, że w II połowie XIX w. istniały opracowania z omawianej dziedziny nauki mające charakter podręcznikowy. Autorka przedstawia zmiany na przestrzeni lat w edukacji młodych nauczycieli, tym samym zwracając uwagę, że bardzo istotne było budowanie świadomości pedagogicznej wśród przyszłej kadry. Autorka zaznacza istotną rolę w edukacji literatury przedmiotu, z której korzystano. Na uwagę zasługują podręczniki m.in. pod redakcją Łukasza Kurdybachy, Józefa Miąso czy Ryszarda Wroczyńskiego. Obecnie *student pedagogiki przygotowujący [...] ma do dyspozycji, także nieograniczone zasoby informacji zamieszczonych w Internecie. Jednak opracowania podręcznikowe, sygnowane przez doświadczonych badaczy i dydaktyków [...] nadal stanowią niezastąpiony środek dydaktyczny* (s. 235).

Kolejny artykuł pt. *Ogólnopolski Konkurs Prac Magisterskich i Doktorskich z Historii Edukacji. Nagroda im. Profesora Czesława Majorka* autorstwa Ryszarda Ślęczki rozpoczyna się od przedstawienia idei konkursu. Autor przedstawia główne założenia, które w czerwcu 2001 r. zostały przedstawione na walnym zebraniu THE. Wówczas powołano jury, w którego skład weszli: Czesław Majorek, Irena Szybiak, Krzysztof Jakubiak i Ryszard Ślęczka. Twórcy konkursu zakładali, że rozbudzone zostaną zainteresowania przeszłością edukacji w młodych pedagogach. Uczestnikami mogły być osoby z tytułem magistra, posiadające opinię promotora. Autor zwraca uwagę, że *praca powinna być oryginalnym dziełem jednego autora, opartym na krytycznej analizie źródeł i najnowszych opracowań, napisana w języku polskim i udokumentowana zgodnie z regulami warsztatu badawczego* (s. 242).

Kazimierz Szmyd artykułem pt. *Historia wychowania i edukacja dla kultury współistnienia. Badania, doświadczenia dydaktyczne, postulaty* zamyka ostatnią część publikacji. Autor na początku swoich rozważań przedstawia przyczyny zmian w oświacie, które negatywnie wpływają na nauczycieli i uczniów. Zwraca uwagę, że *historia wychowania i edukacji oraz pedagogika i teoria wychowania mogą stanowić tożsamość dla obecnego kształcenia* (s. 251). K. Szmyd dostrzeża źródło problemów współczesnej pedagogiki, jednocześnie wskazując kierunki naprawy zaistniałej sytuacji. W treści artykułu znajdziemy opis edukacji, zgodnie z którym oświata powinna być *holistyczna, realistyczna oraz zindywidualizowana i zbiorowa, dawać poczucie własnej tożsamości i rozwoju oraz kształtować poczucie własnej historii* (s. 252). Autor postuluje o pierwszeństwo w procesie kształcenia, edukacji, która będzie pomostem historii i współczesności, a główną rolę w realizacji przemian odegra nauczyciel-wychowawca. Swoje rozważania

Autor kończy wnioskiem, że *historia wychowania i współczesne nauki o wychowaniu mogą i powinny przyjąć postać integralnej edukacji i wychowania dla ciągłości i utrwalania korzystnych procesów antropologiczno-kulturowych* (s. 280).

Treść monografii zamyka artykuł Andrzeja Meissnera i Ryszarda Ślęczki pt. *Zachowani w pamięci. Wykaz zmarłych historyków wychowania w latach 2000–2023*. Autorzy przedstawili drogę, jaką należało przebyć, osiągając założenia metodologiczne. Na realizację przedsięwzięcia złożyła się trudna i wymagająca praca, która wymagała analizy właściwej dokumentacji. Autorzy zaznaczają, że można dokonać identyfikacji miejsc pochówku historyków wychowania, a przede wszystkim podejmować kroki celem opieki nad nimi.

Publikacja stanowi ciekawą i potrzebną pozycję na rynku wydawniczym. Tytuł monografii można traktować jako zaproszenie do podjęcia dyskusji i rozbudzenia zainteresowań badaniami w obszarze nauk humanistyczno-społecznych.

W zamieszczonych artykułach znajdziemy postulaty do dalszej pracy naukowej, jak: przygotowanie opracowania z dydaktyki historii wychowania, propagowanie poruszanych zagadnień na niwie międzynarodowej czy interdyscyplinarność.

Za cenne w monografii uznać należy przedstawienie genezy historii wychowania jako dyscypliny naukowej z przedstawieniem szerokiego wachlarza działalności badawczej jej twórców. Zebrany materiał i bibliografia (archiwalia, materiały źródłowe, artykuły w czasopismach, prace zwarte) stanowią interesującą pozycję dla pracowników naukowych, studentów kierunków humanistycznych oraz pasjonatów dziejów oświaty.

Autorzy publikacji z pełną swobodą wprowadzili czytelników w świat myśli, teorii i edukacji z historii wychowania. Zachowana wewnętrzna struktura i logika oraz zastosowany język poszczególnych artykułów sprawiają, że książkę „dobrze się czyta”.

MAGDALENA MALIK

ORCID: 0000-0002-1545-5708

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu